

Czeremcha amerykańska w życiu Indian

Z cyklu

„Wiadomości z Ogrodów Kórnickich”

Czeremcha amerykańska (*Prunus serotina*), zwana również czeremchą późną, jest gatunkiem drzewa lub wysokiego krzewu występującym naturalnie w południowej i wschodniej części Ameryki Północnej. W Polsce jest gatunkiem obcego pochodzenia o charakterze inwazyjnym. Często mówi się o jego negatywnym wpływie na lokalne ekosystemy, głównie związanym z utratą różnorodności biologicznej. W warunkach optymalnych czeremcha amerykańska dorasta średnio do 30 m, choć zdarzają się osobniki osiągające blisko 40 m wysokości. W naturalnym zasięgu występowania czeremcha amerykańska od dawna była wykorzystywana przez rdzenną ludność na wiele sposobów. Indianie przekazywali sobie wiedzę etnobotaniczną głównie ustnie, z pokolenia na pokolenie. Techniki zbioru i użytkowania rodzimych roślin były u nich dobrze poznane i mocno zakorzenione w ich kulturze. Niestety wiele cennych informacji nie dotrwało do czasów dzisiejszych, gdyż nie zostały spisane i z biegiem lat odeszły w zapomnienie. Mimo wszystko, zachowana wiedza jest wystarczająco interesująca i dużo mówi nam o silnych związkach pomiędzy lokalnymi społecznościami a rosnącymi tam roślinami. Wykorzystanie czeremchy amerykańskiej w Polsce, które wystarczająco dobrze znamy, w pewnym stopniu różni się od tego w prekolumbijskiej Ameryce. Rdzenni mieszkańcy terenów Wielkich Równin i Wielkich Jezior używali czeremchę jako dodatek do *pemikan*, czyli suszonego mięsa ze zwierząt takich jak jelenie, bizona, łosie, konserwowanego w specjalny sposób. Wysuszone na słońcu kawałki mięsa mieszano z łojem (najczęściej z bizona) i różnymi suszonymi owocami, w tym czeremchy. Tak przygotowaną mieszankę umieszczano w workach z jeleniej skóry. Metoda ta umożliwiała przechowywanie mięsa przez kilka miesięcy. Owoce w stanie surowym lub w postaci galaretek, dżemów czy soków były spożywane przez wiele plemion. Co istotne, używany był tylko miąższ, gdyż nasiona, podobnie jak liście i pędy, zawierają trujący cyjanowodór. Nieco odmiennie, bo w formie sfermentowanej, owoce te spożywali członkowie plemienia Menominów. Wśród Irokezów popularne było dodawanie owoców do pieczywa i ciast. Odżibwejowie, zwani również Czipewejami, z wysuszonych i zmielonych owoców przygotowywali żupę, z kolei gałązek czeremchowych używali do produkcji napojów. W literaturze można również znaleźć potwierdzenie wykorzystania czeremchy do produkcji alkoholu. Zwyczajowa nawa czeremchy „rum cherry” („rumowa wiśnia”) sugeruje, że gatunek ten był w jakiś sposób używany do aromatyzowania rumów.

Czeremcha amerykańska w jesiennej szacie oraz po lewej liść i owoce tego gatunku
Fot. Sebastian Bury

Zwyczaj ten przetrwał do dnia dzisiejszego, „czarna wiśnia” (z ang. black cherry) dodawana jest do win, rumów i brandy. Na południu Stanów Zjednoczonych popularna jest nalewka pod nazwą „cherry bounce” robiona z brandy (ewentualnie whisky lub wódki) i owoców czeremchy amerykańskiej lub wiśni pospolitej. Jak wskazują niektóre źródła, do produkcji pewnego rodzaju wysokoprocentowego alkoholu (odpowiednika spirytusu) czeremchę wykorzystywali Potawatomi, czyli rdzenni mieszkańcy okolic Missouri. W czasach przed odkryciem Ameryki przez Kolumba, w Meksyku pewna odmiana czeremchy, zwana lokalnie *campuri*, była bardzo ważnym elementem diety mieszkańców. W późniejszym czasie uprawa tego drzewa, jako gatunku owocodajnego, rozprzestrzeniła się na kraje Ameryki Południowej, a nawet poza terytorium Nowego Świata. Na początku XVI wieku została sprowadzona do krajów takich jak Kolumbia, Ekwador i Peru. W południowym Ekwadorze gałązki czeremchy wraz z innymi roślinami używane były w różnych ceremoniach oczyszczania, związanych z kulturą szamanizmu.

Poza celami kulinarnymi czeremchę amerykańską szeroko stosowano w medycynie ludowej. Napary, herbatki z suszonej kory i łyka stosowano przy biegunkach, przeziębieniu i gorączce. Tego rodzaju lek wykazywał też działanie przeciwbólowe i uspokajające. Korzeń czeremchy wykorzystywano do zwalczania różnego rodzaju chorób dermatologicznych i przy kuracjach przeciwko pasożytom wewnętrznym. Mieszkańcy Ameryki Środkowej i Północnej używali dojrzałych owoców do produkcji syropów przy chorobach dróg oddechowych, np. kaszlu. Liście i pąki odmiany *campuri* stosowano w leczeniu kolki i reumatyzmu. Drewno czeremchy amerykańskiej jest bardzo cenne – wytrzymałe i twarde, ale łatwe do skrawania. Charakteryzuje się czerwono-brązowym zabarwieniem twardzieli, z kolei zewnętrzne warstwy drewna (biel) są barwy bładożółto-białej. Już w dawnych czasach Czirokezi doceniali go jako świetny materiał do produkcji mebli. Drewno czeremchowe

cechuje się wysoką wartością opałową i jest dobrym surowcem do wyrobienia drobnych przedmiotów, np. fajek. Liście i owoce czeremchy amerykańskiej były używane przez Indian do wytwarzania barwników stosowanych np. do farbowania ubrań.

Czeremcha amerykańska została sprowadzona do Polski w XVII wieku, ale na szerszą skalę sadzona była w XIX i XX wieku. Miała spełniać funkcje fitomelioracyjne, bioce notyczne i produkcyjne. Niestety, okazało się, że świetnie adaptuje się do naszych warunków i z biegiem czasu ujawnił się jej inwazyjny charakter. Osobniki rosnące w naszych warunkach charakteryzują się zdecydowanie mniejszymi rozmiarami i gorszą jakością niż ich odpowiedniki występujące w naturalnym zasięgu. Czeremchy późne występujące w Europie nie spełniają więc pożądanej funkcji produkcyjnej, a ich drewno wykorzystywanie jest głównie jako opał. Czeremcha amerykańska, prawdopodobnie ze względu na to, że nie jest rodzimym gatunkiem dla Polski, nie zdomowiała się na dobre w kulturze i życiu codziennym mieszkańców naszego kraju. Mimo wszystko jest drzewem cenionym pod pewnymi względami, np. przez pszczelarzy, gdyż kwitnie obficie niż nasza rodzima czeremcha zwyczajna (*Prunus padus*), odznaczając się w ten sposób większą wydajnością pyłkową i miodową. Czeremcha amerykańska była i nadal jest ważna dla lokalnych społeczności. Podobnie jest z wieloma innymi drzewami i krzewami w różnych miejscach na Ziemi. Introdukcja gatunków w inne miejsca, nawet te o podobnych warunkach klimatycznych, nie zawsze daje wymierne korzyści i może zagrażać lokalnym ekosystemom. Z tego względu czeremcha amerykańska i jej ekspansja są od wielu lat tematem badań pracowników Instytutu Dendrologii Polskiej Akademii Nauk w Kórniku. Badany jest jej wpływ na lokalne ekosystemy leśne, co ma pomóc w rozsądnym zarządzaniu jej populacjami w lasach gospodarczych i na obszarach chronionych, takich jak np. parki narodowe.

♦ Sebastian Bury
Instytut Dendrologii PAN